

Lea Šugman Bohinc

**PSIHOLOGIJA
ZA SOCIALNO DELO**

**Fakulteta za socialno delo,
Univerza v Ljubljani, 2010-2011**

IZPITNA LITERATURA –

IZBRANA POGLAVJA

- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Hock., R. R. (ed.) (1999). *Forty studies that changed psychology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Annales.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Skynner, R., Cleese, J. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.
- Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. 95-143.
- Ule Nastran, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

DODATNA ŠTUDIJSKA GRADIVA

– www.fsd.uni-lj.si in – Izbrana študijska literatura

- L. Š. B. (2010-11), Psihologija za socialno delo - Izbrana študijska literatura (fotokopirnica)
- www.fsd.uni-lj.si → dodiplomski študij → Psihologija za SD
- L. Š. B. (2010-2011), Psihologija za socialno delo (spremljevalno študijsko gradivo)
- L. Š. B. (2010-2011), Psihologija za socialno delo (slajdi- ključni pojmi)

UČNE VSEBINE PRVEGA TEMATSKEGA SKLOPA 1

- psiho(biosocio)logija zavesti, spoznavanja
- nekaj socialnopsiholoških eksperimentov, ki so spremenili psihologijo (oblikovanje in spreminjanje stališč; stereotipi, predsodki in stigme; socialni vpliv in socialna moč; socialni nadzor, konformizem ter poslušnost in socialni vpliv manjšin; etika pri eksperimentu)

UČNE VSEBINE DRUGEGA TEMATSKEGA SKLOPA 2

- sociologija in psihologija družine; 3 paradigme psihologije in terapije družine, sociološki in socialno psihološki koncepti družine
- izbrane teme iz družinskega življenja v Sloveniji danes
 - družinske spremembe (poteki, struktura, materinstvo/očetovstvo, protektivno otroštvo idr.)
 - istospolne partnerske zveze in družine, hendikepirani starši, etnično mešane družine

IZPIT

- preizkus znanja – testna oblika (P) (izredni št.)
- ocena refleksij in internega kolokvija iz vaj (V) kot pogoj za pristop k izpitu (redni študenti)
- preizkus znanja (P) ter ocena iz vaj (V) = končna ocena (redni študenti)

- 4 redni izpitni roki, 2 v zimskem, po 1 v poletnem in jesenskem izpitnem obdobju

PSIHO(SOCIOBIO)LOGIJA

ZAVESTI IN ZAZNAVE

EKSPERIMENTI Z ZAZNAVO 1

- *čutila živih bitij zaradi potrebe biološkega preživetja vrste delujejo kot **sistem redukcije in poenostavljanja vstopnih signalov (inputa)**, kar omogoča le redkim dražljajem dostop do organizmova zaznave*

(Lettvin, Maturana, McCulloch & Pitts 1959, Hubel & Weissel 1968)

EKSPERIMENTI Z ZAZNAVO 2

- **eksperimenti z žabo (1, 2)**
(Maturana & Varela 1959)
- **eksperiment z ribo** (kirurško obrnjene oči)
- **dva različno osvetljena/velika balona**
(zaznava oz. presoja oddaljenosti)
- **eksperiment z zverženo (trapezoidno) sobo**
(Ames ml. 1951)

- ❖ **človekova zaznava ni registracija** “zunanje resničnosti”, ampak **konstrukcija (interpretacija)** “stabilne osebne resničnosti”

EKSPERIMENTI Z ZAZNAVO 3

- **razlaga** opisanih vizualnih pojavov (Ittelson & Kilpatrick 1973):
 - **neznani** zunanji predmet ali pojav, ki ustvarja na mrežnici **enako** dražljajsko obliko kot nek drug predmet oz. pojav, s katerim je opazovalec vajen ravnati, bo le-ta zaznal kot **znani** predmet oz. pojav
 - ko opazovalec **preverja** svojo razlago **neznane**ga predmeta oz. pojava in spozna svojo zmoto, se njegova zaznava **spremeni**, čeprav je ostala dražljajska oblika na očesni mrežnici **nespremenjena**

EKSPERIMENTI Z ZAZNAVO 4

- vstopne dražljaje, ki jih najprej reducira biološka struktura organizma, človek še naprej organizira - poenostavlja, razvršča v spoznavne **kategorije** oz. **konstrukte**
- **stabilnost zaznave** kljub očesnemu tremorju (utrip oči vsako sekundo)
- **raziskava o učinku dobro naučenih kategorij**
(Bruner, Postman & Rodriguez 1957)

EKSPERIMENTI Z ZAZNAVO 5

- **kategorialni ter output sistem možganov** kodirane električne signale interpretira kot predmete z neprimerno kompleksnejšimi lastnostmi od optičnih slik v očeh
- *človek "vidi", tudi kadar ni zunanjega svetlobnega dražljaja, a pride do vzburjenja možganskega središča za vid*

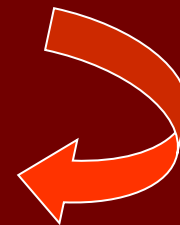
človekova zaznava,
kognicija, zavest

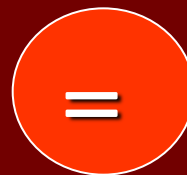
registracija ali
reprezentacija

*zapis, odslikava,
odkritje, spoznanje*

človekova zaznava,
kognicija, zavest

konstrukcija ali
interpretacija

*stvaritev, izum, tolmačenje,
razumevanje*

ZAZNAVA = KONSTRUKCIJA, INTERPRETACIJA

- izredne posledice za *psihosocialno oporo in pomoč* ljudem:

s spremembo narave procesov interpretiranja, konstruiranja se lahko človekova zaznava, kognicija spreminja

- Spomin na doživetje je novo doživetje (Maturana & Varela 1988)

1- PSIHOSOCIOFIZIOLOŠKI DEJAVNIKI ZAZNAVE, KOGNICIJE

- ❑ različni psihosociofiziološki dejavniki omogočajo **reinterpretiranje oz. rekonstruiranje** človekove zaznave (Robert Ornstein 1973):
 - **vpliv časa in prostora bivanja**
 - **vpliv širšega in ožjega socialnega in kulturnega konteksta (socializacija)**
 - **potrebe, namere in težnje**
 - **pretekle izkušnje**
 - **pričakovanje prihodnjih dogodkov**
 - **izključevanje stalnic iz polja zavesti - habituacija in avtomatizacija**

2- PSIHOSOCIOFIZIOLOŠKI DEJAVNIKI ZAZNAVE, KOGNICIJE

- **izključevanje stalnic iz polja zavesti -
habituacija in avtomatizacija**
- ❖ **“Bowery el” efekt
(Karl Pribram 1969)**
- ❖ **“Fürstov” efekt
(Charles Fürst 1971)**
- ❖ **metafora kognitivne slepe pege
(Maturana & Varela 1998)**

1- RAZVOJ IN ZNAČILNOSTI

ČLOVEKOVE ZAZNAVE - POVZETEK

- človekova čutila sprejemajo **dražljajski input**, vendar je njihova biološka struktura taka, da **zavržejo** glavnino dražljajske stvarnosti - reducirajo in poenostavijo njeno kompleksnost, da sploh kaj zaznajo
- človek še nadalje organizira, še bolj omeji in preoblikuje informacije, ki jih zazna, zmožen je "reinterpretirati", "rekonstruirati"
- pri tem igra pomembno vlogo delovanje človekovih **možganov**, katerih **output** ne vpliva le povratno na dražljajski input, temveč ga tudi že določa

2- RAZVOJ IN ZNAČILNOSTI ČLOVEKOVE ZAZNAVE - POVZETEK

- človek namreč **interpretira, konstruira** - gradi opise, modele, predstave sveta - in
- **reinterpretira, rekonstruira** - prilagaja čutni input tem modelom;
- če ugotovi *neskladje* med svojimi dosedanjimi interpretacijami in novimi izkušnjami, lahko svoje interpretacije, svojo zaznavo popravi in spremeni (glej Ittelson & Kilpatrick!)

3- RAZVOJ IN ZNAČILNOSTI ČLOVEKOVE ZAZNAVE - POVZETEK

- pri tem človek (re)konstruira - naravnava, uglašuje svojo zaznavo na podlagi **preteklih izkušenj, pričakovanj in potreb, teženj ter namer; in izključevanja stalnic** iz polja svoje zavesti - "habituacija" oz. "avtomatizacija"; **kognitivna slepa pega**
- človekovo zaznavanje je vzajemen interaktiven proces med socialnim ter kulturnim okoljem, v katerem živi kot odnosno bitje, in njegovimi stalno korigiranimi interpretacijami, konstrukcijami sveta

4- RAZVOJ IN ZNAČILNOSTI ČLOVEKOVE ZAZNAVE - POVZETEK

- človek torej **selekcioniira** (čutni) **input**, se **naravnava** na ustrezen (možganski) **output**, **kategorizira** in **gradi** svojo zaznavo na podlagi svojih **interpretacij** - svojih sedanjih in preteklih izkušenj, svojih misli in čustvenih stanj, svojih teženj, potreb in pričakovanj, svojega jezika, osebne zgodovine socialnih interakcij ter družbenih in kulturnih interpretacij, vrednot, določil, diskurzov, duha časa in prostora, v katerega je porojen

VPRAŠANJA 1

- Kako se je razvijalo pojmovanje odnosa med organizmom in okoljem?
- Razložite pojmovanje (osnovano na bioloških eksperimentih z zaznavo), da čutila živih bitij zaradi potrebe biološkega preživetja vrste delujejo kot sistem redukcije in poenostavljanja vstopnih signalov!
- Opišite nekaj bioloških in nekaj psiholoških eksperimentov z zaznavo! Glavni zaključki!
- Razložite eksperiment z zverženo sobo in razlago Ittelsona ter Kilpatricka!

VPRAŠANJA 2

- Kako možgani izbirajo oz. določajo svoj čutni input? Povzemite tudi najbolj radikalno stališče glede tega!
- Kako poteka vidno zaznavanje?
- Razložite razumevanje, da sta zaznava in zavest konstrukcija, ne pa registracija »zunanjega« sveta!
- Naštejte psihofiziološke in psihosocialne dejavnike človekove zaznave!
- Z lastnimi primeri razložite vsakega od naštetih psihofizioloških in psihosocialnih dejavnikov človekove zaznave!

**STALIŠČA, STEREOTIPI
PREDSODKI, STIGMA,
MOČ -
SOCIALNOPSIHOLOŠKI
EKSPERIMENTI**

SOCIALNA PSIHOLOGIJA 1

- **Razvoj: od obče** (= posplošene individualne) (Leipzig 1879. - 1. eksp.Ψ laboratorij – Wundt) **k socialni psihologiji** (W. James začetnik soc. Ψ; knjiga “Principi Ψ” 1890.; G. H. Mead, “Mind, Self, Society”, 1934.; ZDA, 1908. – prvi socialnopsihološki knjigi - Ross, McDougall; Thomas; K. Lewin
- **Definicija:** znanost o obnašanju/delovanju in doživljanju posameznikov v socialnem kontekstu
- **Predmet:** proučuje osnovne zakonitosti socialne interakcije oz. socialnega življenja

SOCIALNA PSIHOLOGIJA 2

- **Razmerje med posameznikom in družbo:**
 - a. "bottom up" pogled (od spodaj navzgor): primarni vpliv posameznika na družbeni kontekst svojega delovanja
 - b. "top down" pogled (od zgoraj navzdol): primarni vpliv družbenega konteksta na posameznikovo delovanje

vključujoče, ne pa izključujoče razmerje med posameznikom in družbo: gre za celoto, sistem odnosov, kjer vsak člen potrebuje drugega

SOCIALNA PSIHOLOGIJA 3

- **Postmoderni, konstruktivistični pogled:** “proces družbene konstrukcije stvarnosti ..., v katerem se sočasno oblikujejo posamezniki, njihovi načini delovanja, razlaganja in razumevanja sveta ter družbene strukture in institucije” (Gergen po Ule 1997: 33)
- Namesto klasičnih pojmov, kot so stališča, prepričanja itn. ⇒ **različne socialne konstrukcije sveta**

PRVI VTIS V SOCIALNI ZAZNAVI

■ značilnosti:

- da pride že ob prvem stiku z drugo osebo ali ob prvih informacijah, ki jih dobimo, do kompleksne predstave o osebi
- da se ohrani kasneje in kot učinek predhodnosti še naprej vpliva na oceno druge osebe ali oseb
- da deluje kot pričakovanje, da se bodo naše sodbe o drugi osebi v poznejših srečanjih potrdile in ne spremenile
- ❖ **vpliv pričakovanja** na oblikovanje prvega vtisa (Kellyevi eksperimenti - predinformacija)

(Ule 1997: 81)

HALO EFEKT

■ značilnosti:

- težnja, da se ob podatku o kaki **pozitivni** lastnosti osebe v zaznavanju in ocenjevanju osebe pridružijo tudi druge pozitivne ocene, za katere ni "realne" podlage (npr. izkušnje)
- če je nekemu znan kakšen **negativen** podatek o določeni osebi, bo ta opazovalec tej osebi zlahka pripisal še druge negativne lastnosti, in to brez utemeljitve
- ko si enkrat ustvarimo predstavo (spoznavno shemo) o osebi, jo pogosto **težko opustimo**

STALIŠČA

■ Značilnosti:

- **trajn(ejš)a** duševna pripravljenost za reagiranje
- **pridobljenost** stališč v procesih socializacije
- **vpliv** stališč na človekovo **obnašanje**

■ Dimenzije stališč:

- spoznavna (kognitivna)
- čustveno vrednostna
- dejavnostna

- **povezanost socialnih stališč z dejanskim vedenjem ljudi – LaPiere (1934) - eksperiment**

- moč stališča
- stabilnost stališča
- relevantnost stališča za vedenje
- poudarjenost, opaznost stališča
- pritisk situacije

- stališča pomembno vplivajo na vedenje, vpliv odvisen od veliko dejavnikov

- **splošnost-specifičnost stališč,**
- **manjša-večja ekstremnost stališč,**
- **manjša-večja kompleksnost/
diferenciranost stališč**
- **stališče ≠ prepričanje, mnenje,
vrednota**

- **dejavniki oblikovanja in spreminjanja
stališč:**
 - skupinska pripadnost
 - informacije in znanje
 - osebne izkušnje, potrebe, motivacija

VLOGA STALIŠČ

- organizirajo, strukturirajo našo predstavo o svetu;
- vplivajo na našo zaznavo določene sit., predm.;
- usmerjajo našo pozornost, zaznavo;
- vplivajo na naše učenje in pomnenje;
- nas ščitijo (pred vsem, kar bi nas utegnilo prizadeti)
- prispevajo k utrjevanju naše samopodobe;
- z njimi izražamo svoje vrednote;
- nam omogočajo prilagoditev, dosego želenih ciljev ipd.

STEREOTIPI

- **stereotipiziranje:** »proces opisovanja ljudi na osnovi njihove skupinske pripadnosti«
- ljudi obravnavamo tako, da so bolj **podobni članom svoje skupine** in bolj različni od članov drugih skupin
- zaznavanje skupin je **diskriminatorno** – prepričanje, da je skupina, ki ji pripadamo, boljša kot tista, ki ji ne pripadamo
- način človekovega zmanjševanja, **poenostavljanja zaznavne kompleksnosti**, pomembna vloga **kategorij socialnega konstruiranja sveta**

- **etnični stereotipi** – poenostavljene, posplošene in neutemeljene sodbe o narodih, narodnostnih skupinah, pripadnikih teh skupin
- **vpliv stereotipov na obnašanje:**
 - odporni na spremembe
 - spreminjajo se glede na družbeni kontekst
- **praznoverje:** Burrhus F. Skinner (1948)
eksperiment s praznovernimi golobi (v Fock, 1999: 75-82)

PREDSODKI

- *»vrsta stališč, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena, a jih spremljajo intenzivne emocije in so odporna na spremembe«*

(Rot 1972 v Ule 1997: 163)

- **pozitivni in negativni**

- vse **tri dimenzije** stališč, spoznavna (izrazita!), čustveno vrednostna in dejavnostna

- **celostni vtis** o nekem človeku že na podlagi enega samega, delnega ali nepomembnega **podatka** o njem;
- ali pa svoje **enkratno** opazovanje posameznika uporabimo za **posplošitev** opaženega na druge osebe skupine, ki ji posameznik pripada

- izrazito **spoznavna** dimenzija – kot pri karikaturi (redukcija na nekaj ključnih potez);
- temeljijo in se ohranjajo prek polarizacij, kontrastov, **razlik** med kategorijami ljudi, predmetov, situacij, poudarjanja ekstremov
- Bergler: **spoznavne značilnosti** predsodkov:
 - kompleksnost
 - strukturiranost
 - skupinska specifičnost
 - stabilnost
 - splošnost

- **preodsodke oblikujemo v socialnih interakcijah**

- **negativni socialni in etnični preodsodki**

temeljijo na odklanjanju in sovražnosti do posameznih socialnih in etničnih skupin

■ občutki in sodbe, značilni za **negativne socialne predsodke v večinskih, dominantnih skupinah**

(Blumer 1961, v Ule 1997: 168-169):

- občutek **superiornosti** dominantne skupine
- občutek, da je manjšinska skupina po naravi **manj vredna** od dominantne skupine
- občutek, prepričanje o **lastninski pravici** dominantne skupine do moči, privilegijev, statusa
- **strah in sum**, da manjšinska skupina ogroža moč, privilegije in status večinske skupine

■ **socialna kategorizacija in predsodki**

- kompleksnost sveta preživimo tako, da v zaznavi svet **poenostavljamo, urejamo v kategorije**
 - jasno **razlikujemo med člani in nečlani** neke kategorije, neke skupine
 - poudarjamo **kontraste** med kategorijami, med skupinami
-
- ## ■ **spoznavni posledici kategorizacije sta**
- 1. povečevanje razlik med dvema primerjanima kategorijama in
 - 2. zmanjševanje razlik znotraj kategorij

■ **eksperimenti: zaključki**

- dokazujejo, da so procesi oblikovanja predsodkov **običajni procesi delovanja človekovega spoznavanja**, kar pa ne pomeni, da so neizbežni
- moč predsodka se zmanjša, če se **križa več kategorij** (npr. spol, starost, jezik, vera)
- premoč določene kategorije odvisna od **posebnih lokalnih okoliščin**
- **drugo skupino** včasih doživljamo kot **bolj homogeno**;
- **manjšinske skupine** navadno kažejo **homogenizacijo** lastne skupine v primerjavi s tujo

■ **izvir predsodkov**

- **makroekonomski pogoji: ekonomsko-politični in kulturno-normativni**
- **mikrosocialni pogoji, povezani s širšimi družbenimi nasprotji:**
 - a. zgodnja socializacija in razvoj predpojmovnih kategorij
 - b. frustracijske in krizne situacije v odraslem življenju

- **preprečevanje etničnih idr. predsodkov**
- **delo z otroki, mladostniki, prek mikrosocialne klime, s krepitvijo virov odraslih za konstruktivnejše vzorce reševanja osebnih stisk, frustracij, kriz**
- **sprememba okolja**
- **sprejem zakonodaje in ustrezni kazenski pregon**
- **sistematično izobraževanje; neposredni stiki s stigmatiziranimi**

- **vpliv predsodkov na obnašanje - stopnje izražanja predsodkov:**
 - obrekovanje
 - izogibanje
 - diskriminacija
 - nasilje
 - genocid
- **predsodki kot samoizpolnjujoče se napovedi**
- **Rosenhan: kako biti duševno zdrav v nezdravem okolju? Eksperiment, 1973**

ROSENHAN: kako biti duševno zdrav v nezdravem okolju? Eksperiment, 1973, 1

- **Teza:** Ali so značilnosti, ki privedejo do psihološke diagnoze, lastnost samih pacientov ali situacije in konteksta, v katerem opazovalci (tisti, ki diagnosticirajo) opazujejo paciente. V kolikor gre za ustrezne diagnostične kriterije in ustrezno izobrazbo strokovnjakov, bi le-ti morali biti sposobni razlikovati "bolne" od "zdravih" oseb.
- **Metoda:** 8 psevdopacientov je poklicalo bolnice, se dogovorilo za sestanek in tam potožilo nad slišanjem glasov, ki so govorili: "prazno", "votlo", "zamolklo". Vse ostale info iskrene. Po sprejemu v bolnico nobenih simptomov več, normalno obnašanje. Naloge: prepričati osebje, da so "zdravi" in dobiti odpust; beležiti svoje izkušnje.

ROSENHAN: kako biti duševno zdrav v nezdravem okolju? Eksperiment, 1973, 2

■ Ugotovitve:

- V kontekstu bolnice ni mogoče razlikovati duševno "zdravih" ljudi od duševno "bolnih" (ker to okolje vpliva na zaznavo in presojo osebja glede "pacientovega" vedenja): "Če so tukaj, morajo biti nori."
- Lepljivost in nevarnost diagnostične oznake: ko pacienta označijo kot "shizofrenika", to postane njegova osrednja značilnost oz. osebna poteza. Osebje zaznava pacientovo vedenje in osebnost v skladu z oznako, pacient pa se lahko sčasoma začne vesti v skladu z njo.

ROSENHAN: kako biti duševno zdrav v nezdravem okolju? Eksperiment, 1973, 3

■ Pomen ugotovitev:

- V kontekstu bolnice ni mogoče razlikovati duševno "zdravih" ljudi od duševno "bolnih" (ker to okolje vpliva na zaznavo in presojo osebja glede "pacientovega" vedenja): "Če so tukaj, morajo biti nori."
- Lepljivost diagnostične oznake: ko pacienta označijo kot "shizofrenika", to postane njegova osrednja značilnost oz. osebnostna poteza. Osebje zaznava pacientovo vedenje v skladu z oznako.

RASIZEM (Dominelli, 2006)

■ opredelitev

posameznike ali skupine

diskriminiramo na podlagi *razlike*,

ki jo imajo v primerjavi z dominantno skupino
v barvi kože, teksturi las, jeziku, veri, načinu
oblačenja idr.,

na podlagi katerih se vzpostavlja *odnos*
superiornosti in inferiornosti

■ Odgovori na rasistična razmerja

- Segregacija (*"vi ne spadate sem"*)
- Asimilacija (*"postanite kot mi"*)
- Multikulturalnosti (*"tudi mi smo človeška bitja"*)
- Integracija (*"to je tudi naša dežela"*)
- Interkulturalnost
- Antirasizem
- Črnska, azijska & afriška perspektiva
- Enakopravnost (egalitarizem), ki ceni raznolikost (*"delimo si to deželo"*)

■ **Pesek v oči**

Rasistični odgovor preusmerja pozornost ljudi od ključnega vprašanja, kako organizirati politični in socialnoekonomski sistem, v katerem si bomo vsi prebivalci delili vire.

■ **Odgovornost politikov**

Največja je odgovornost politikov, ki ustvarjajo objekte sovražnosti, spodbujajo sovražni govor itd.

Namesto tega: odprt, demokratični dialog!

■ **Rasa = socialno konstruirana kategorija**

■ **Interaktivne dimenzije rasizma:**

- Osebni rasizem
- Kulturni rasizem
- Institucionalni rasizem

Rasizem = orodje izključevanja

"Je socialno delo del problema ali rešitve?"

■ Na rasizmu utemeljeni odnosi moči

- Privilegiji na podlagi rase
- Socialnoekonomska diskriminacija
- Osamitev in poniževanje
- Besedne grožnje
- Čustvena zloraba
- Spolna in telesna zloraba
- Napadanje otrok
- Politična in kulturna marginalizacija

- **Antirasistični odgovori socialne delavke, delavca**
 - Od *"vi ne spadate sem"* k *"delimo si to deželo"*
 - Poudarjanje vzajemne odvisnosti vseh prebivalcev, ki živijo v lokalnem okolju
 - Podpreti posameznike, ki cenijo raznolikost
 - Zagovarjati strukturne, sistemske spremembe, pomagati mobilizirati skupnosti v antirasistični smeri
 - Prizadevati si za človekove pravice, za princip "upravičenosti" na osnovi državljanstva, ki ni nacionalno vezano (globalno državljanstvo)

STIGMA

- stigmatiziramo skupine, »*ki s svojim obnašanjem ali s svojimi fizičnimi posebnostmi ne zadostijo 'standardu normalnosti'*«
- »*Stigma označuje takšno posameznikovo lastnost, ki ga loči od večine v skupnosti, tako da ima večina in tudi on sam to lastnost za odklonsko, deviantno.*«
(Goffman 1986 v Ule prav tam: 186).

■ obrambne strategije stigmatiziranih:

➤ od prikrivanja stigme

➤ prek sprejemanja stigme

➤ do refleksije stigme

■ “identitetna politika” stigmatizirane osebe

■ začarani, samookrepljujoči krog stigmatizacije

■ **pripisovanje stigme** z odnosom nadmoči (marginalizacije) in infantilizacije lahko vodi v delno ali popolno sprejemanje stigme in identifikacijo z agresorjem

VPRAŠANJA 1

- Opredelite koncept stališč! Navedite tri dimenzije stališč! Primerjajte pojem stališča s prepričanjem, mnenjem in vrednoto!
- Razložite, kakšna je vloga stališč! Navedite, nato pa na lastnih primerih pojasnite, kateri so dejavniki oblikovanja in spreminjanja stališč!
- Opredelite koncept stereotipov! Primerjajte vlogo stereotipov z vlogo stališč! Kakšen je vpliv stereotipov na obnašanje ljudi? Definirajte etnične stereotipe in to ponazorite s čimveč primeri, ki jih poznate iz vsakodnevnega življenja!

VPRAŠANJA 2

- Opredelite pojem predsodkov! Primerjajte pojem predsodkov s stališči in stereotipi!
- Naštejte in na konkretnih zamišljenih primerih ponazorite spoznavne značilnosti predsodkov!
- Zamislite si čimveč primerov negativnih in pozitivnih predsodkov iz vašega vsakdanjega življenja! Kakšni so lahko občutki in sodbe, značilni za negativne socialne predsodke v večinskih oz. dominantnih skupinah?
- Razložite vlogo predsodkov s procesom socialne kategorizacije doživljajske kompleksnosti sveta!

VPRAŠANJA 3

- Pojasnite izvir predsodkov in to ponazorite na primerih iz svojega vsakdanjega življenja!
- Kaj vse lahko prispeva k preprečevanju predsodkov?
- Vpliv predsodkov na obnašanje! Pojasnite na primerih!
- Na katero pomembno dimenzijo doživljanja stigme s strani stigmatiziranih opozarja Goffman? S katerim psihosocialnim pojavom lahko to povežemo (velja tudi za predsodke)?

VPRAŠANJA 4

- S kakšnimi vse strategijami se stigmatizirani posamezniki poskušajo obraniti pred napadi na svojo identiteto? Ponazorite na primerih iz vsakdanjega življenja!
- Razložite pojem »identitetne politike« stigmatizirane osebe! Zamislite si primer stigmatizacije žensk, druge rase ali na področju duševnega zdravja, kjer se stigmatizirana oseba lahko začne »prisilno identificirati s stigmo«, se »infantilizira«!

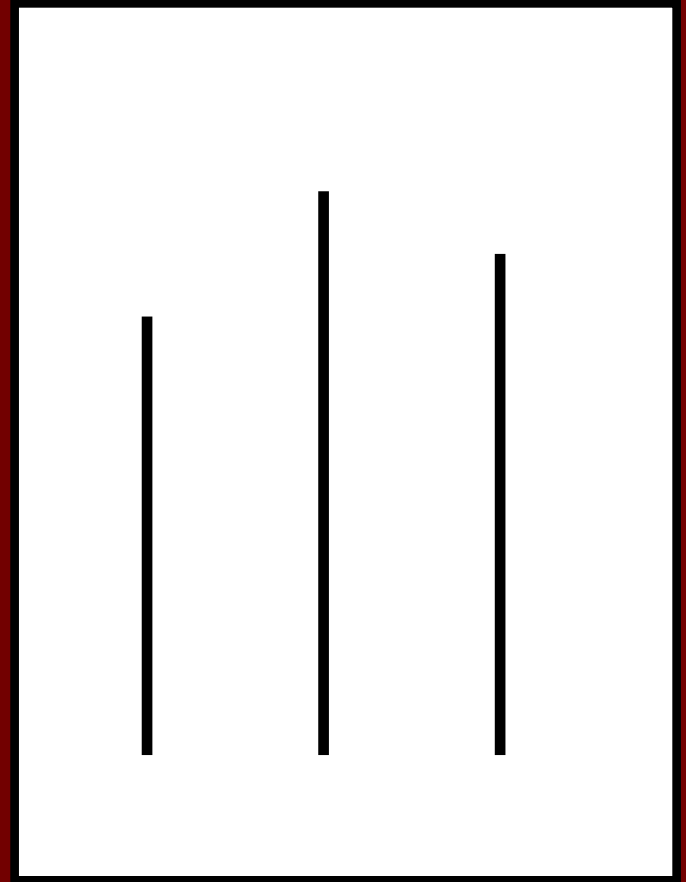
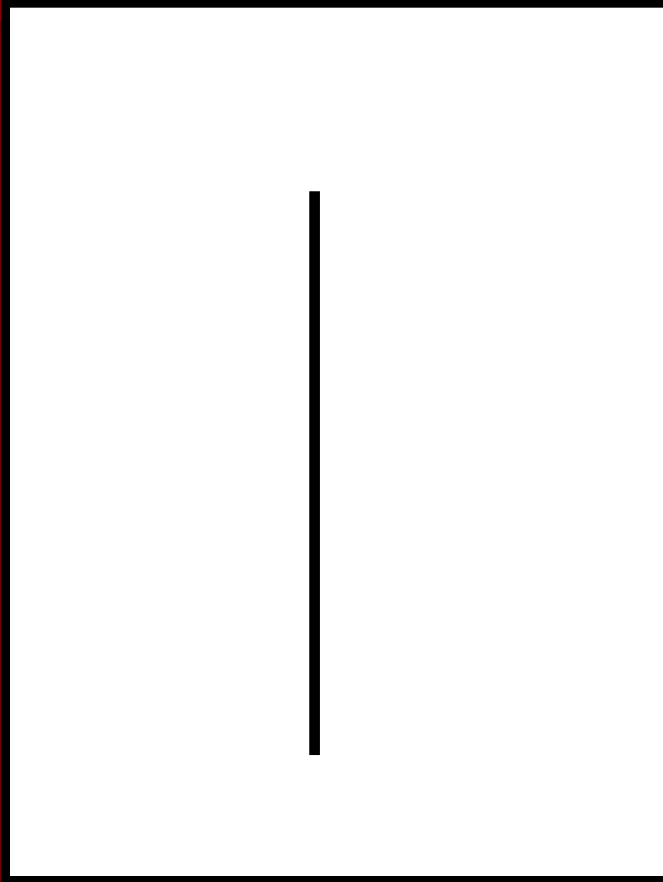
MOČ, KONFORMNOST IN POSLUŠNOST

- **Aschevi (1952) eksperimenti o skupinskem pritisku** in Moscovicijeva (1979) kritika razlage ter rezultati dodatnih eksperimentov
- **Rosenthalov učinek pričakovanja (1964)**
- **Milgramovi (1965) eksperimenti o poslušnosti in samoopravičilih za slepo poslušnost**
- **Darley in Latané (1968): pomoč očividcev osebi v stiski**
- **Zimbardovi (1973) eksperimenti o učinkih moči na posameznika**

KONFORMIZEM (Ule 1997: 338)

- Posameznikovo popuščanje eksplicitnim ali implicitnim socialnim pritiskom nanj, ko ima namreč svoja lastna stališča, mnenja, orientacije, a se jim odpove. Konformizem je torej vedno posledica nekega bolj ali manj zavestnega notranjega konflikta in pomeni odpoved lastnemu mnenju pod vplivom različnih socialnih pritiskov.
- konformizem ≠ uniformnost, konvencionalnost, enoznačnost mnenj v socialnih situacijah
- Klasične eksperimente o konformnem podrejanju je izvedel S. Asch (1952), ko je ugotavljal vpliv implicitnega soc. pritiska na posameznika.

ASCHEV EKSPERIMENT, 1952

Asch: Moč konformnosti, eksperiment 1952

- **Teza:** kako močno potreba po konformiranju vpliva na naše vedenje? Zaznavna konformnost. Če je konformnost tako močna, potem lahko raziskovalci vplivajo na vedenje PO z uporabo pritiska skupine na konformno podrejanje posameznika.
- **Ugotovitve:** 75% PO se je vsaj enkrat podredilo pritisku skupine; PO so se strinjale s skupino o nepravilnem odgovoru pribl. v 1/3 primerov. V kontrolni skupini (pisali svoje ocene) točne ocene v 98% primerov. Dokazana konformnost kot največji dejavnik člo. vedenja.

Asch: Moč konformnosti, novejše ugotovitve

- **Vpliv posebnih dejavnikov:**
 - **Socialna podpora**
 - **Privlačnost skupine in zavezanost skupini**
 - **Velikost skupine**
 - **Spol**

ROSENTHALOV UČINEK PRIČAKOVANJA

Eksperiment, 1964

- **Teza:** kakšno vlogo imajo učiteljeve vrednote, prepričanja in pričakovanja pri delu v razredu; predpostavka, da bodo učenci, od katerih učitelj pričakuje, da bodo napredovali v svojih intelektualnih sposobnosti, to resnično dosegli
- **Ugotovitve:** učenci, označeni kot intelektualno sposobnejši, so imeli po 8 mesecih višji IQ kot kontrolna skupina; pričakovanja določene osebe o vedenju nekoga drugega vplivajo na njegovo vedenje

MILGRAM: ubogati za vsako ceno, eksperiment, 1965

- **Teza:** ljudje imajo težnjo ubogati tiste, ki imajo položaj avtoritete, čeprav pri tem, ko jih ubogajo, kršijo lastne moralne in etične vrednote
- **Ugotovitve:**
 - presenetljiva moč subjektive težnje oziroma pripravljenosti ubogati, pomen situacije
 - izjemna napetost in anksioznost subjektov, ko so ubogali eksperimentatorjeve ukaze

MILGRAM: ubogati za vsako ceno

- **Ugotovitve kasnejših Milgramovih raziskav: Dejavniki poslušnosti**
 - legitimnost avtoritet
 - bližina žrtve
 - bližina avtoritete
 - osebne značilnosti poskusne osebe
 - prisotnost drugih ljudi: **noben drug socialni ali psihološki dejavnik ni tako močno znižal moči avtoritet kot prisotnost drugih oseb, ki se z njo niso strinjale**

DARLEY IN LATANÉ: pomoč očividcev osebi v stiski, 1968, 1

- **Primer Kitty Genovese, 1964**
- **Teza:** večje število prič nasilnega vedenja zmanjša pripravljenost posameznikov, da bi pristopili in pomagali žrtvi – občutek odgovornosti se v množici razprši, ker vsak verjame, da bo nekdo drug pomagal žrtvi in njemu ni treba.
- **Metoda:** simuliran epileptični napad sogovornika, s katerim je imela poskusna oseba stik le prek »telefona«.

DARLEY IN LATANÉ: pomoč očividcev osebi v stiski, 1968, 2

■ Ugotovitve:

- Če je PO verjela, da je ob žrtvi epileptičnega napada prisotnih več drugih oseb, se je % tistih, ki so o napadu obvestile vodjo eksperimenta, izrazito zmanjšal; med tistimi, ki so vendarle odreagirali, pa se je podaljšal čas od napada do pomoči.
- PO so doživljale hudo tesnobo, nelagodje med napadom, kazale znake nervoze. Njihovo vedenje bilo posledica socialnega vpliva oz. navzočnosti drugih ljudi: posameznik začne svoj občutek osebne odgovornosti deliti z ostalimi, z njimi pa ga povezuje tudi občutek krivde, ker ne pomaga, a tudi strah, da bi se osramotil pred drugimi.

DARLEY & LATANÉ: model pomoči

- **Prvi korak:** Ali oseba opazi dogodek?

→ Da ↓

→ Ne

- **Drugi korak:** Ali oseba interpretira dogodek kot potrebo po pomoči?

→ Da ↓

→ Ne

- **Tretji korak:** Ali oseba prevzame osebno odgovornost?

→ Da ↓

→ Ne

- **Četrty korak:** Ali se oseba odloči, kaj storiti?

→ Da ↓

→ Ne

- **Peti korak:** Ali oseba to tudi stori?

→ Da ↓

→ Ne

Dana je pomoč

Nobene pomoči

DARLEY & LATANÉ: model pomoči

- Ljudje, ki poznajo »učinek očividcev«, bodo bolj verjetno pomagali v nujni situaciji.
- Dve uporabni priporočili:
 - nikoli ne predpostavljaj, da bodo (ali so že) drugi posredovali v nujni situaciji
 - vselej ukrepaj, kot da si edina oseba v tej situaciji

ZIMBARDO: patologija velike moči

- **Teza:** patologija neomejene moči in zamenljivost vlog; dispozicija (dednost, karakter) ali situacija (okolje, vzgoja)? Kje je »patologija«: v zaporu in paznikih ali v sistemu zapora?
- **Ugotovitve:**
 - velika moč lahko spremeni sicer miroljubne in zadržane mlade ljudi (vsi zaporniki in stražarji bili študentje) v tirane (ne značaj, temveč okoliščine določajo, kakšnih oblik okrutnosti je zmožen človek)
 - poskusne osebe so izgleda v tem celo uživale
 - pod določenimi pogoji je lahko »simulacija oz. igra vlog« resnična življenjska izkušnja za udeležence

ETIČNA NAČELA PRI RAZISKOVANJU LJUDI

- A. Pri načrtovanju raziskave raziskovalec prevzame odgovornost, da oceni njeno sprejemljivost z etičnega vidika.
- B. Raziskovalčeva primarna skrb je, da ugotovi, kakšni stopnji tveganja bo izpostavljena PO v raziskavi.
- C. Raziskovalec prevzame odgovornost, da zagotovi etičnost raziskave.
- D. Raziskovalec s potencialno PO sklene jasen in pošten dogovor, ki vsebuje pravice in dolžnosti obeh strani.

ETIČNA NAČELA PRI RAZISKOVANJU LJUDI

- E. Metodologija raziskave lahko zahteva neizbežno prikrivanje, maskiranje namena raziskave ali celo zavajanje (deception).
- F. Raziskovalec spoštuje pravico posameznika, da odkloni sodelovanje v raziskavi ali da opusti sodelovanje v procesu raziskave.
- G. Raziskovalec PO seznanjeni z in jo zaščititi pred telesnim in duševnim neugodjem, poškodbami in nevarnostmi, ki se lahko pojavijo med raziskavo.

ETIČNA NAČELA PRI RAZISKOVANJU LJUDI

- H. Ob zaključku zbiranja podatkov raziskovalec poskrbi, da PO dobijo relevantne informacije o naravi študije in poskuša razrešiti morebitne nesporazume.
- I. Kadar raziskovalni postopki privedejo do neželjenih posledic za posamezno PO, je raziskovalec odgovoren, da zazna in odpravi te posledice.
- J. Informacije, ki jih dobi raziskovalec o PO v času raziskave, so zaupne.

VPRAŠANJA 1

POVEZANOST SOCIALNIH STALIŠČ Z DEJANSKIM VEDENJEM LJUDI

■ LaPiere (1934, v Hock 1999: 282-290)

- teze LaPiera
- opis eksperimenta
- ugotovitve LaPiera
- ugotovitve sodobnejših raziskovalcev
- navedite vsaj en oseben primer neskladnosti med stališčem in vedenjem

PREDSODKI

■ Rosenhan (1973): kako biti duševno zdrav v nezdravem okolju?

- teze Rosenhana
- opis eksperimenta
- ugotovitve
- navedite morebitni primer osebne izkušnje ali izkušnje koga od bližnjih

VPRAŠANJA 2

MOČ; KONFORMNOST IN POSLUŠNOST

1. Aschevi (1952) eksperimenti o skupinskem pritisku

- opredelite pojem konformizma
- Ascheve teze
- opis eksperimenta
- ugotovitve
- Moscovicijeva (1979) kritika razlage ter rezultati dodatnih eksperimentov
- navedite vsaj en primer izkušnje spremembe stališča pod skupinskim pritiskom

2. Rosenthalov učinek pričakovanja (1964)

- Rosenthalove teze
- opis eksperimenta
- ugotovitve
- navedite primer osebne izkušnje učinka pričakovanja

VPRAŠANJA 3

3. Milgramovi (1965) eksperimenti o poslušnosti in samoopravičilih za slepo poslušnost

- Milgramove teze
- opis eksperimenta
- ugotovitve; dejavniki poslušnosti!
- ugotovitve kasnejših eksperimentov
- navedite vsaj en primer izkušnje poslušnosti in samoopravičil – v skupini

4. Darley in Latané (1968): pomoč očividcev osebi v stiski

- teze Darleya in Latanéja
- opis eksperimenta
- ugotovitve
- ugotovitve kasnejših eksperimentov
- navedite vsaj en primer izkušnje, da ste ali niste pomagali osebi v stiski, ko ste bili v situaciji z več očividci

VPRAŠANJA 4

5. Zimbardovi (1973) eksperimenti o učinkih moči na posameznika

- teze Zimbarda
- opis eksperimenta
- ugotovitve
- komentirajte članek Rojeni za gospodovanje
- navedite vsaj en osebni primer izkušnje moči

VPRAŠANJA ZA SKUPINSKO DELO PO OGLEDU FILMA »EKSPERIMENT«

1. Kako se je v filmu iz začetnega konteksta »igre«, zabave, pustolovščine, enakovredne moči ipd. razvil kontekst »resničnosti«, napetosti, strahu, ujetosti, odpora, oblasti, moči, izživljanja itd.? Kateri dejavniki in dogodki so prispevali k opisanemu prehodu med vzdušjema in povsem spremenili (preokvirili) pomen konteksta, v katerem so delovali prostovoljci?
2. Potegnite čim več vzporednic med odnosoma pazniki-zaporniki in eksperimentator-prostovoljci/asistenti?
3. Kaj je zapornikom dalo moč (kateri dejavniki, vidiki, okoliščine), da so se organizirali v upor in končno dosegli prekinitev nastale situacije v eksperimentu?
4. Kateri prizor se vas je čustveno najbolj dotaknil: opišite ga sošolkam, sošolcem v skupini in pojasnite, zakaj!
5. Kaj so za vas ključna sporočila ogledanega filma? Zakaj je ta film lahko koristen za bodoče socialne delavke in delavce?

VPRAŠANJA 5

Dodatna vprašanja k socialnopsihološkim eksperimentom

1. Naštejte nekaj možnih pozitivnih in negativnih učinkov moči na posameznika!
2. Na primeru vzpona Adolfa Hitlerja opišite začarani (samookrepljujoči) krog klečeplazja in lizunstva vladanih na eni strani ter samopašnega vedenja vladarjev na drugi strani!
3. Kako lahko socialna moč spremeni vedenje (osebnost) oseb, ki jim manjka samozavesti?
4. Kako je že kontekst igranega filma Eksperiment vplival na odnose med igralci (razslojevanje, postopno brisanje meje med igro in stvarnostjo)?
5. Kaj nam kaže (k čemu nas navaja) ugotovitev, da prisotnost drugih oseb, ki se ne strinjajo avtoriteti (se ji uprejo), izrazito vpliva na to, da poskusne osebe v 90% odklonijo nadaljnje sodelovanje pri poskusu, kakršen je Milgramov eksperiment o poslušnosti?
6. Kaj označuje pojem »prosocialno vedenje«?

PSIHOLOGIJA DRUŽINE:

UVOD

■ Nova disciplina v psihologiji, glavni viri:

- **a. socialna psihologija** – družina kot **majhna skupina s posebnostmi** (zgodovina, "krvne vezi", trajnost, nerazrešljiva drama ločitve med starši in otroki → vzajemna odvisnost & težnja k samostoj.) **procesi socializacije v družini** (uvajanje otroka v družbo, včlanjanje, osvajanje družbeno pričakovanih vlog oz. vedenj)
- **b. družinske terapije** – psihodinamika v družini

Kako **opisati in poimenovati** družinsko resničnost?
Koliki del te resničnosti lahko postane v družini **razviden**?

■ Socializacija

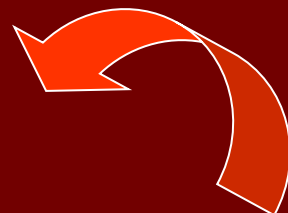
- proces, v katerem posameznik v interakciji s svojim socialnim okoljem osvaja znanja, veščine, navade, stališča, vrednote idr. spoznanja, ki so mu potrebna za uspešno delovanje v sredini, v kateri živi
- glavni mehanizem socializacije je učenje
- dejavniki socializacije:
 - a. družina
 - b. vrtec, šola
 - c. vrstniki
 - d. skupnost, soseska
 - e. organizacije

■ 3 vrste modifikacije otrokovega družbeno konstruiranega sveta, ki jo opravijo pomembni drugi:

- osebno, kot ljudje z lastno življenjsko zgodovino (**prva modifikacija**)
- kot predstavniki oz. pripadniki neke družbe, kulture (**druga modifikacija**, oboje Berger in Luckmann 1980)
- za družino – otrok se uči biti družinski človek (**tretja modifikacija**, Čačinovič Vogrinčič 1998)

■ Postmoderna: soobstoj različnih, pogosto nasprotujočih si predstav o družinskem življenju

- osvobajanje družine od bioloških determinant / intenziviranje pomena bioloških (zlasti reproduktivnih) determinant
- družbena promocija preloženega materinstva / predstava o obveznem materinstvu
- novo vpleteno očetovstvo / družbena legitimizacija očetovske neprisotnosti
- soobstoj nasprotujočih si ideologij (npr. glede)
- enaka družbena legitimnost nuklearne družine (moderni družinski model) in vrste drugih družinskih oblik

Švab, 2001: 81-82

PREOBRAZBA INTIMNOSTI

- Giddens (2000): teza o transformaciji intimnosti v postmoderni, kjer ima osrednjo vlogo nova oblika osebnih odnosov, t.i. "čisto razmerje", ko partnerji vstopajo v odnose le zaradi sebe in tega, kar lahko iz takšnega odnosa pridobijo (kriterij je zadovoljstvo partnerjev in ne več ekonomska odvisnost, ne nujno reprodukcija, ne romantična ljubezen za vedno itn.)
- pojmi kot: plastična seksualnost, sotočna ljubezen, spreminjanje družbene zaznave homoseksualnosti

■ 4 glavni sklopi pokazateljev družinskih sprememb od moderne k postmoderni:

- Spremembe oblik in kompozicije družine
- Maritalne oz. poročne spremembe
- Rodnostne spremembe
- Širše družbene in demografske spremembe

Švab, 2001: 59-67

■ Postmoderna družinska pluralizacija:

- pluralizacija družinskih oblik (kot odločitev posameznika)
- pluralizacija življenjskih stilov (npr. kohabitacija, samskost)
- pluralizacija življenjskih potekov (npr. nestabilno poročno življenje, več reorganiziranih družin, pluralizacija prehodov med obdobju družinskega poteka: podaljšana mladost, krajše obdobje aktivnega starševstva, starševstvo pred poroko, ponovno poročanje idr.)
- spreminjanje družinskih vrednot, predstav
- znotrajdružinska diferenciacija (zlasti pluralizacija družinskih vlog)

Švab, 2001: 80-81; v Rener s sod., 2005: 64-65

■ Postmoderno **prevpraševanje** opredelitve družine → **raznolikost družinskih oblik:**

- jedrne (nuklearne) družine,
- enoroditeljske družine,
- zakonci brez otrok,
- dopolnjene oziroma sestavljene, reorganizirane družine,
- izvenzakonske skupnosti,
- samska (enočlanska) gospodinjstva,
- homoseksualne skupnosti

Znanstveni argumenti za vključevanje enočlanskih gospodinjstev v skupino različnih družin: spremembe v družinskem življenju, zlasti: 1. podaljševanje mladosti oz. vrivanje LAT-faze (living apart together) v obdobje mladosti; 2. posamezniki ohranjajo s sorodniki tesne družinske odnose in s prijatelji odnose družinskega tipa. (Svab 2001: 61-62)

Petzold (1994): ekološki model (pluralnost družinskih oblik)

■ **14 bimodalnih značilnosti družine:**

- **socialni kontekst**
- **vpetost v socialne mreže**
- **otroci**
- **starši +**
- **intimnost**
- **medgeneracijski odnosi**

! 196 različic družin!

■ Spremembe oblik in kompozicije družine

- Pluralizacija družinskih oblik:
 - manj nuklearnih oz. jedrnih družin (JD), več reorganiziranih (RD) in enostarševskih družin (ED)
 - parastarševanje (prijateljski ali sorodniški sistem PS) oz. modificirana razširjena družina, več istospolnih družin (ID) in samskih oz. enočlanskih gospodinjestev (EG) oz. "družin"
- Zmanjševanje števila družinskih članov

■ Pluralizacija družinskih oblik:

➤ ZDA

- JD: s 40% (1970) na 26% (1990)
- 1/2 otrok v JD (1991), 2/3 (1970), 3/4 (1960)
- RD: 15% otrok (1991)
- ED: z 12% (1970) na 27% (1993)
- PS: s 13% (1970) na 26% (1993)
- ID: 1-5 milion. lezbijk mater, 1-3 milion. gejev očetov (skupno 6-14 milionov otrok)

➤ SLO 1991 popis družin z otroki (Statist. letopis 1999)

- 81% JD (78% poročenih, 3% neporočenih), 19% ED (16% matere, 3% očetje); Stat. urad RS, Popis 2002:
- 1991: 20,8% pari (por., nepor.) brez otr., 61,2% pari (poročeni, nepor.) z otroki, 18% oče/mati z otroki - ?
- 2002: 23% pari (poročeni, nepor.) brez otrok, 58,3% pari (poročeni, nepor.) z otroki, 18,8% o/m z otroki

■ Zmanjševanje števila družinskih članov

- **VB**: povprečno število: 1961 – 3,1, 1991 – 2,5
- ❖ Razlage: manjša stopnja rodnosti, prelaganje odločitev za starševstvo na poznejša leta
- **SLO 2002**: z 1 otrokom 37,4%, z 2 otrokoma 32,7%, s 3 otroki 5,8%, s 4 otroki 0,9%, (vseh družin, tudi starejših z že odseljenimi otroki) brez otrok 23%
- **SLO 1991**: z 1 otrokom 37,25%, z 2 otrokoma 34,35%, s 3 otroki 6,23%, s 4 otroki 1,42%, (vseh družin, tudi starejših z že odseljenimi otroki) brez otrok 20,76%
- **SLO 1970**: 1 – 34,85%, 2 – 30,73%, 3 – 11,01%, 4 ali več – 5,49%, brez – 17,91%

■ **Maritalne oz. poročne spremembe**

- upadanje števila porok
- naraščanje števila kohabitacij (skupno bivanje partnerjev), še zlasti med razvezanimi
- višanje starosti ob prvi poroki
- vedno več neporočenih
- naraščanje števila razvez zakonskih zvez
- upadanje ponovnega poročanja

■ Rodnostne spremembe

- Upadanje stopnje rodnosti v vseh Z državah od srede 1960-ih, v 1990-ih marsikje pod raven obnavljanja prebivalstva (EU: od 2,59 1960 na 1,45 1994/5)
- Naraščanje št. otrok, rojenih izven zakonske zveze (EU: od 5,1% 1960 na 21,8% 1993)
- Zviševanje starosti matere ob rojstvu prvega otroka

■ Širše družbene in demografske spremembe

- Spremembe na trgu delovne sile: na Z naraščanje deleža zaposlenih žensk in zaposlenih žensk z majhnimi otroki; tradicija v SLO: od 2. sv. vojne ženske zaposlene
- Staranje populacije (daljšanje življenjske dobe)
- Materinstvo, novo očetovstvo, istospolna partnerstva idr.

■ Temeljna naloga družine

(Čačinovič Vogrinčič 1998: 19):

»Družina na svoj edinstven, poseben način omogoči in obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari skupino oziroma sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje.

... družina je prostor, kjer se človek mora naučiti preživeti.«

■ **Postmoderno razumevanje družine:**

- **pravica do resničnosti** (von Braunmühl)
- **perspektiva notranjosti** (Olson)
- **etika udeležnosti** (Hoffman)
- **dialoški način in odprt prostor za razgovor** (Anderson in Goolishian)

PSIHOLOGIJA DRUŽINE:

DVE OZIROMA TRI PARADIGME TEORIJ IN TERAPIJ DRUŽINE:

**psihoanalitska, (zgodnja) systemska,
postmoderna (systemska)**

Od psihoanalitske k (zgodnji) sistemski paradigmi

- fokus: **vsebina in struktura** (»zakaj?« in »kaj?«) družine
- sistemska: **odnosi oz. interakcije, vzorci, organizacija vedenja** (»kako?«) družine
- prehod od **razlaganja** vzrokov k **opisovanju** delovanja,
- od problema **posameznika** k problemu **komunikacije**,
- od **uvida** k spremembi načina **komuniciranja**,
- od **problemov** k reševanju **problemov**

Od (zgodnje) systemske k postmoderni (systemske) paradigmi

- systemski pogled = most od klasičnega (objektivističnega) k postmodernemu (konstrukcionističnemu) pogledu na svet
- **postmoderni premik** od reševanja problemov h krepitvi virov moči za uresničevanje zelenih sprememb,
- od iskanja in odkrivanja k soustvarjanju,
- od intervencij eksperta k skupnemu dogovarjanju o načinu ravnanja,
- od teorije k neteoriji, od teorije klasičnega eksperta k teoriji uporabnika

PSIHOANALITSKI PRISTOP V TEORIJAH O DRUŽINI IN DRUŽINSKI TERAPIJI

- **vpliv medsebnih odnosov v družini na otrokov nevrotični razvoj**
- **pomoč → ozaveščanje družinskega konflikta in njegova razrešitvi v družini**
- **Ackermann: "zdrava družina"; Lidz: 3 temeljne značilnosti družine; Richter: družinski član v vlogi razbremenjevalca konfliktov; Stierlin: delegacija in nerešljiva drama ločitve**

TH. LIDZ: 3 TEMELJNE ZNAČILNOSTI DRUŽINE

- 1. koalicija staršev**
- 2. ohranitev generacijskih razlik**
- 3. sprejemanje vloge lastnega spola**

H. E. RICHTER: DRUŽINSKI ČLAN V VLOGI RAZBREMENJEVALCA KONFLIKTOV

- **vloga kot pričakovanja s strani drugih** →
služi obrambi/razbremenitvi notranjih konfliktov
**otrok dobi vlogo razbremenjevalca v konfliktih
med staršema ali znotraj enega roditelja**
- **pet takih vlog:**
 1. nadomestek za partnerja
 2. kopija samopodobe roditelja
 3. idealni sebe
 4. negativna podoba roditelja (grešni kozel)
 5. zaveznik (v boju)

H. STIERLIN: DELEGACIJA IN NEREŠLJIVA DRAMA LOČITVE

- **delegacija** - predaja in prevzem poslanstva
- **drama ločitve** - otrok je delegiran, ko dobi dovoljenje in spodbudo, naj se osamosvoji; privezan ostane na dolgi vrvici, **oditi in ostati hkrati** → neuresničljiva, vseživljenjska drama ločevanja »družinskega človeka« (Duss-von Werdt 1980)
- **še le ko pristane na vezanost z družino, se je osvobodi in prevzame odgovornost za svoje življenje**

NEANALITIČNE – SISTEMSKÉ TEORIJE IN TERAPIJE DRUŽINE

- družina kot **system**, ki upravlja z lastnim delovanjem v skladu s **pravili** (princip poskusov in zmot);
- **krožna povezanost in vzajemno vplivanje**
- **terapevtska intervencija** → **spreminjanje pravil sistema**, da bi se sistem spremenil
- **systemska teorija komunikacije** in Watzlawickovi aksiomi komuniciranja; diadni odnos: simetričen, komplementaren, recipročen (izmenjavanje simetr. in komplement. odnosa)
- **avtorji**: Skynner: skrivanje čustev za zaslon; Satir: vzorci komuniciranja; Haley: reševanje problemov družine; Selvini-Palazzoli: družinska pravila

NACELO POV RATNIH INFORMACIJ

(učinkov, zvez, zank)

- **pozitivni** povratni učinki: vodijo h krepitvi pojava, vedenja (učinek snežne kepe); vodijo k povečanju odklona od morebitne prvotno nastavljene vrednosti, spodbujajo ustvarjalnost, lahko pa privedejo tudi do iztirjanja sistema
- **negativni** povratni učinki: vodijo k slabitvi pojava, vedenja; vodijo k zmanjševanju odklona od prvotno nastavljene vrednosti, torej k uravnavanju sistema

PET AKSIOMOV KOMUNICIRANJA

(Watzlawick, Beavinova in Jackson, 1967)

Osnovna predpostavka avtorjev kom. teorije, da bo kmalu mogoče znanstveno izdelati formulo komuniciranja (ga napovedovati idr.).

- **NE MOREMO NE KOMUNICIRATI**
- **VSEBINSKI IN ODNOSNI VIDIK KOMUNICIRANJA**
- **PUNKTUIRANJE ZAPOREDJA DOGODKOV**
- **DIGITALNO IN ANALOGNO KOMUNICIRANJE**
- **SIMETRIČNA IN KOMPLEMENTARNA INTERAKCIJA**

+ **prednosti** systemske paradigme

- **pomanjkljivosti:**

- moč v medosebnih odnosih, čustva izpuščena
- razvojni vidik komunikacijskih procesov?
- (socialno) okolje v raziskovanju komunikacije v družini?
- **zamenjavanje opisov za dejstva:** popredmetenje (reificiranje oz. objektiviziranje) metafor
- zanemarili svoj vpliv na opazovani družinski sistem
- opisi družinske patologije in disfunkcionalnosti
- **systemske pristop ustvaril nujno potrebne nastavke za razvoj postmoderne paradigme in dialoške prakse**

R. SKYNNER: MEJE, PODSISTEMI, HIERARHIJA MOČI, RAVNANJE S ČUSTVI V DRUŽINI

- družina kot interakcijski sistem, **homeostaza - pozitivne in negativne povratne zveze**
- vzpostavljene **meje, podsystemi moči in hierarhija**
- **»skrivanje čustev za zaslona«**
 - problem: ne konfliktna, temveč zanikana čustva
 - **partnerji se izbiramo po podobnosti**

- učenje vzpostavljati zaupanje, postavljati lastne meje v podpirajočem **čustvenem okolju družine**
- pomen materine lastne izkušnje zgodnjega otroštva
- študijske teme iz Skynner, Cleese (1994), Družine in kako v njih preživeti, strani 13-63:
 - izbiranje partnerjev po podobnosti;
 - privlačnost med partnerjema
 - skrivanje čustev za zaslonom, zaslon z napako
 - vrste zakonov: - kdo se boji Virginije Wolf?
/
/ - Nora (Hiša lutk)
/ - najbolj zdravi zakoni

V. SATIR: KOMUNIKACIJSKI VZORCI

- **kongruentnost komuniciranja** - usklajenost npr. verbalnega in neverbalnega vidika komunikacije, komunikacijski vzorci
- koncept štirih **nekongruentnih komunikacijskih vzorcev** v družini
 - funkcija: zaščita prizadetosti, ranljivosti, strahu pred izgubo samospoštovanja, lastne vrednosti
 - **pomirjanje, obtoževanje, računanje (intelektualiziranje) in odmikanje**

- sposobnost **kongruentnega** komuniciranja (peti komunikacijski vzorec) – jasno sporočilo o tem, kaj čutim, si želim, kaj potrebujem
- študijske teme iz Satir (1995), Družina za naš čas:
 - komunikacijski vzorci (69-83)
 - pravila, po katerih živite (96-107)
 - družinski načrt (167-190)

SOCIALNO PSIHOLOŠKA POJMOVANJA DRUŽINE

L. L'ABATE: SPOSOBNOST ZA LJUBEZEN IN SPOSOBNOST ZA POGAJANJE

- **spodobnost za ljubezen in sposobnost za pogajanje**
- **pogoj: način, kako si družina deli avtoriteto in odgovornost, kakšno je vodenje v družini**
- **funkcionalnost družine: večja, ko je f., bolj omogoča pogajanje, odvisna od sposobnosti za ljubezen: pripisovanje pomena sebi in drugim in intimnost**

■ štirje položaji otrokovega vrednotenja sebe in drugih

- ❖ *»oba sva pomembna; oba potrebujeva zmago, dokler sva skupaj«*
- ❖ *»jaz sem pomemben, ti nisi; jaz zmagam, ti izgubiš«*
- ❖ *»jaz nisem pomemben, ti si pomemben; ti zmagaš, jaz izgubim«*
- ❖ *»nihče od naju ni pomemben; oba izgubiva«.*

W. MERTENS: VZGOJA SPOSOBNOSTI ZA KONFLIKT

- *»pridobljena, naučena sposobnost posameznika, da zazna konflikt za ... interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmoget živeti z njim. ... Gre za sposobnost posameznika, da v interakciji in komunikaciji zazna konfliktne vsebine in jih metakomunicira.«*

(v Čačinovič Vogrinčič 1998: 228-30)

- **konfliktnost** v medosebnih odnosih kot **nujna** sestavina življenja v družbi

- v družini se otrok sreča z neobhodnostjo, potrebnostjo konfliktov in se uči ravnati z njimi, kako vsak posameznik prispeva h konfliktnosti, nujno **potrebni za ohranitev družine;**
- nauči se tudi zanikati, zamolčati in potlačiti konflikte
- pomen občutka **varnosti**, da lahko izrazi in zdrži konflikt, tvega korak v smeri spremembe – **kako?**
učenje uporabe in razumevanja neverbalnih sporočil in vaje v metakomunikaciji

POSTMODERNI POGLED NA PSIHOLOGIJO DRUŽINE

- znanost psihologije - **korenine v moderni dobi znanstvene racionalnosti**
- **postmoderno stališče in etika udeleženo-
sti** – vzajemna povezanost in vplivanje vseh
akterjev v interakciji, sodelavcev oz. partnerjev
v sodelovalem, partner. delovnem odnosu
- raziskovalec družine je sam **družinski človek:**
ko raziskuje socialno konstrukcijo konkretne
družinske stvarnosti, vnaša svoje lastne
konstrukcije družine, sodeluje v procesih
družbenega konstruiranja iste družinske
stvarnosti, ki jo ravnokar raziskuje

- družinska stvarnost kot **konstrukcija**, odločilna vloga **jezika** (jezik=resničnost)
- od »odkrivanja« objektivno obstoječe zakonitosti/motnje v delovanju družine k razlikovanju oz. poimenovanju oz. »ustvarjanju« vzorcev doživljanja in delovanja družine
- večja **razvidnost socialnega konstruiranja sveta** konkretne družine (in njenih raziskovalcev/terapevtov), da bi raziskali in podprli potencialne te družine za konstruiranje njene stvarnosti v smeri dogovorjenih želenih ciljev

- **učinkovita dialoška praksa** v projektu sodelovanja (npr. SD) z družino
- **besednjak** postmodernega raziskovalca/terapevta družine **ni več besednjak teoretskih metafor** za prevajanje družinskih zgodb v zgodbo teorije
- **postmoderni besednjak je slovar družinskih metafor**, izrečenih in upodobljenih v konkretnih družinskih zgodbah, dopolnjenih z metaforami, ki so jih udeleženci soustvarili v dialogu

VPRAŠANJA 1

1. Navedite glavne vire za razvoj mlade discipline – psihologije družine!
2. Pojasnite pojem socializacije in treh vrst modifikacije otrokovega družbeno konstruiranega sveta, ki jih zanj opravijo pomembni drugi! Zamislite si to na primeru lastne izkušnje!
3. Naštejte in razložite čim več primerov soobstoja različnih, pogosto protislovnih predstav o družinskem življenju v času postmoderne!
4. Navedite in kratko pojasnite 4 glavne sklope pokazateljev družinskim sprememb od moderne k postmoderni!
5. Opišite in komentirajte raznolikost družinskih oblik in kompozicije v času postmoderne! Do kakšnih vse sprememb prihaja? Navedite nekaj ključnih razlik med podatki za Slovenijo in ZDA!

VPRAŠANJA 2

6. Opišite in komentirajte maritalne oz. poročne spremembe v času postmoderne!
7. Opišite in komentirajte rodnostne spremembe v času postmoderne!
8. Opišite in komentirajte širše družbene in demografske spremembe v času postmoderne!
9. Navedite vsaj 4 predpostavke postmodernega razumevanja družine in razložite vsako od njih!
10. Naštejte 3 paradigme teorij in terapij družine in pojasnite prehode med njimi!

VPRAŠANJA 3

11. Opišite ključne predpostavke psihoanalitske paradigme v teorijah in terapijah družine in naštejte nekaj njenih predstavnikov!
12. Navedite in razložite 3 temeljne značilnosti družine po Lidzu ter reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!
13. Pojasnite Richterjev pojem vloge in vlogo otroka v družini ter navedite in razložite vsaj 5 takih možnih vlog! Ob tem reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!
14. Pojasnite ključni pojem Stierlinovega razumevanja družinske dinamike in njegov predlog njene razrešitve! Reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!

VPRAŠANJA 4

15. Opišite ključne predpostavke (klasične) systemske teorije in terapije družine! Naštejte nekaj njenih predstavnikov!
16. Razložite razliko med logiko pozitivnih in negativnih povratnih informacij (učinkov, vezi, zank) in to ponazorite s konkretnim primerom!
17. Kakšna je bila osnovna predpostavka avtorjev systemske teorije komuniciranja v 60-tih letih 20. stoletja? Kako komentirate njihove takratne poskuse z vidika današnjega (postmodernega) razumevanja komuniciranja? Navedite vseh pet aksiomov komuniciranja!
16. Opredelite osrednje pojme Skynnerjevega razumevanja dogajanja v družini! Reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!

VPRAŠANJA 5

20. Ponazorite svoje razumevanje razlik med partnerskimi zvezami s pomočjo Skynnerjevih dramskih prisodob!
21. Opredelite osrednje pojme razumevanja komunikacije v družini po Satirjevi! Definirajte pravila, po katerih živite v vaši družini! Reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!
22. Kaj je za V. Satir družinski načrt in kdo so zanjo »vklenjeni starši«? Razložite njen koncept »vzgojne uniforme« in 3 njenih temeljnih podob! Reflektirajte svojo osebno družinsko izkušnjo ali izkušnjo koga od vaših bližnjih!
23. Komentirajte prednosti in pomanjkljivosti sistemske paradigme v teorijah in terapijah družine!

PSIHOLOGIJA DRUŽINE:

IZBRANE TEME IZ DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA V SLOVENIJI DANES

IDEOLOŠKI SPOPAD ZA DRUŽINO: (NEO)KONZERVATIVNI vs. RADIKALNI KONCEPT

- **(neo)konzervativni koncept** običajno deluje s pomočjo skrbniških aparatov države ali se vsaj obrača na državne instance z zahtevami po zavarovanju družine (v imenu naroda ali morale, ekonomije, vere);
- govor o »krizi (jedrne) družine« in idealiziranje družinske (mitske) preteklosti (boljše, stabilnejše, varnejše družine in manj egoistično, bolj solidarno družinsko življenje)

- značilnosti družinskega življenja v preteklosti:
 - številne in različne oblike družin
 - povprečna velikost družin v Evropi od 16. st. le nekoliko večja od današnje (npr. Anglija pred industrijsko revolucijo 4,7 član družine)
 - od 16. do 19. st. na območju današnje Slovenije zelo visoko število samskih ljudi (30%) in reorganiziranih družin (50%), v Evropi povprečno trajanje zakonske zveze 2x krajše kot danes
 - nobenih zgodovinskih dokazov, da manj temnih plati družinskega življenja (nasilje, zanemarjanje, brezbržnost, revščina, alkoholizem, spolne zlorabe) kot danes

- **žargon o »krizi družine«** se ciklično pojavlja in intenzivira v obdobjih gospodarskih recesij, politične nestabilnosti in padanja rasti prebivalstva na določenem območju; socialni in politični problemi se prevajajo v osebne in posamične, zlasti kot individualna in kolektivna krivda žensk
- **radikalni koncept** se navdihuje pri levičarski teoretski in politični tradiciji (navezava na libertinska gibanja iz 60-ih in 70-ih);
- namesto odgovarjanja na vprašanja o tem, **kaj** so družine in kako jih **razvrščati**, raje raziskujemo to, kar družine **počnejo** in kar v njih **počnemo**

(povzeto po Rener s sod. 2006: 19-26)¹²⁹

1. PLURALIZACIJA DRUŽINSKIH OBLIK

■ SLO 2002

- ❖ popisani tipi družin: 23% pari (poročeni in neporočeni) brez otrok, 58,3% pari (poročeni in neporočeni) z otroki, 18,8% mati/oče z otroki

■ SLO 1991

- ❖ popisani tipi družin: 20,8% pari (poročeni, neporočeni) brez otrok, 61,2% pari (poročeni, neporočeni) z otroki, 18,0% mati/oče z otroki

■ SLO 1981

- ❖ popisani tipi družin: 21,2% pari (poročeni, za neporočene ni podatka) brez otrok, 64,4% pari (poročeni, za neporočene ni podatka) z otroki, 14,3% mati/oče z otroki

□ ENOSTARŠEVSKÉ DRUŽINE V SLO

- več se njihov delež (v preteklosti redke, stigmatizirane, danes pogoste, a socialno ranljive in večkrat socialno izključene zaradi izpostavljenosti revščini – 2002 revnih 20% ED z otroki do 16 let starosti)
- večino sestavlja mati z otroki (2002 84% vseh ED)
- počasi narašča delež očetov z otroki v enostarševski družini (od 1991 in 2002 za 1%, na 4%)
- »aktivno očetovstvo«, a stigmatizacija očetov ostaja (sodstvo)
- v popisih do 1961 izraz »nepopolne družine« - stigmatizacija, družbena manjvrednost v primerjavi s »popolnim« družinskim modelom
- samskim ženskam dolga leta z zakonom zagotovljena pravica do umetne oploditve bila l. 2000 odvzeta in zožena le na heteroseksualne (nikakor ne za lezbijke!) ženske s partnerjem

2. MARITALNE OZ. POROČNE SPREMEMBE

- **upadanje števila porok** (poroka izgublja socialni pomen na račun vse popularnejših kohabitacij) in
- **naraščanje števila razvez zakonskih zvez**

* v Evropi, 2005, ima SLO najnižjo stopnjo poročanja, Švedska in Nemčija 4,8, Italija 4,4, največ Ciper 7,2, Danska 7,0

** manjši upad števila porok in manj razvez v obdobju tranzicije – socialna negotovost, brezposelnost, večja izpostavljenost revščini

	Sklen. z. z./ 1000	Razv. z.z./ 1000	Razv. z./1000 sklen. z.
1955	9,2	0,8	81,9
1965	9,2	1,1	109,9
1975	8,5	1,2	143,4
1985	5,4	1,3	239,8
1990	4,3	0,9	218,2**
1995	4,2	0,8	192,2**
2004	3,3	1,2	367,6

- Stopnja razvezanosti v SLO (1,2) je v primerjavi z EU med nižjimi! V 2004 manj le Irska (0,7), Italija (0,8) in Grčija (1,0). Evropsko povprečje je 2,1 razvez na 1000 prebivalcev, največ Litva in Češka (3,2).
- V SLO je največ razvez med mlajšimi odraslimi pari z majhnimi otroki (prva leta zakonske/izvenzakonske zveze). Pogosto jim sledi reorganiziranje družin in velik delež otrok doživi ponovno poroko/kohabitacijo enega ali celo obeh staršev. Ocena: 30% RD-reorganiziranih družin, trend je naraščanje; nove meddružinske mreže in družinske vloge (npr. razlikovanje med biološkim in novim, socialnim očetom).

□ vedno več neporočenih

- Glede na celotno stopnjo poročanja: v SLO l. 1980 verjetnost, da se 21% žensk sploh ne bo poročilo, l. 2000 verjetnost, da se 45% žensk sploh ne bo poročilo (med najnižjimi v Evropi).

□ višanje starosti ob prvi poroki

1980	22,5 let nevesta	
1990	23,7 let	
1999	26,3 let	
2004	27,8 let	32,6 ženin

3. RODNOSTNE SPREMEMBE

- **Upadanje stopnje rodnosti** v SLO od prve polovice 70-ih let, naravni prirast l. 1993 prvič po 2. sv. vojni negativen (-0,1), do l. 1997 okoli 0, po 1997 spet padal, 1994 -0,3, 2006 po več letih višji;

(koeficient rodnosti: razmerje med številom živorojenih in umrlih v istem letu)

- **Upadanje celotne stopnje rodnosti prebivalstva** (v EU 2006: najvišja na Irskem 1,99, v Franciji 1,90, najnižja na Poljskem 1,22, Češkem 1,23, SLO 1,26)

□ **Zviševanje starosti matere v SLO ob rojstvu prvega otroka**

povprečje v EU 28,2 let;
najstarejše: Britanke 29,7 let, Španke 29,2 let;
najmlajše: Estonke, Latvijke in Litvanke (pred 25. letom)

□ **Naraščanje števila otrok, rojenih izven zakonske zveze** v SLO: 1954 10%, 2005 47% (EU: od 5,1% 1960 na 21,8 1993 in 30% 2004; Ciper le 3,3% otrok, Grčija 4,9%; Estonija 57,8%, Švedska 55,4%)

1965	26,2 let
1975	22,8
1990-1994	24,3
1995-1999	25,6
2000	26,5
2004	27,5

4. ŠIRŠE DRUŽBENE IN DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

□ Zaposlovanje:

V SLO tradicija zaposlovanja žensk (tudi z majhnimi otroki) od 2. sv. vojne dalje in to večinoma za polni delovni čas

1991	47,24%
2001	44,90%
2005	45,65%
2006	54,20%

□ Materinstvo

- Najmanj spremenjena družinska vloga!
- Od 80-ih let **sprememba zaposlitvenega vzorca iz t.i. dvorogega** (do časa med 1. in 2. sv. v. "moderna" zaposlitvena kariera žensk pred poroko in materinstvom = prvi rog, nato zapustitev področja zaposlovanja v času materinstva in vračanje k njemu, ko so otroci odrasli = drugi rog; **zlasti Z**; Jugoslavija – socializem, množična zaposlenost žensk, enakost med spoloma), **v enorogega**, prej značilnega za moške (**zlasti Z**). Odločitve žensk za drugega oz. vsakega naslednjega otroka so tesno povezane z delitvijo dela v družini

(Duvander in Andersson 2005 v Rener s sod. 2006: 75).

➤ Kljub temu v **SLO** še vedno:

- spolna segregacija poklicev
- ženski poklici v povprečju slabše plačani
- pomembne razlike med spoloma v kombinaciji plačanega in neplačanega dela
- spolna delitev dela prevladuje tudi v družini

□ »»**Novo**«« **očetovstvo**

V SLO spreminjanje vloge očeta: aktivnejše vključevanje v družinsko delo, skrb za otroke, želja z njimi vstopati v tesnejša razmerja kot njihovi očetje - zametki nove očetovske identitete že v nosečnosti, prisotnost pri porodu; na zakonodajni ravni **očetovski dopust**.

□ Protektivno otroštvo

Intenzivna skrb za otroke, njihovo blaginjo, izobraževanje. Skupni imenovalec teh procesov je *»zagotoviti čim boljše razmere za otrokov razvoj in njegovo blaginjo«, »poudarek je na otrokovi individualnosti in samorazvoju, hierarhični odnosi med starši in otroki pa niso več nujnost dobre vzgoje«*

dodatni pritisk zlasti na starše, ki nimajo finančnih možnosti za tovrstno podporo in spodbudo svojih otrok (oz. razvoja njihovih sposobnosti in odpravljanja primanjkljajev).

(Jenks, Prout 1998 v Švab, v Rener s sod. 2006: 80)

- Pomeni in zahteve protektivnega otroštva se pomikajo v vse zgodnejše otroštvo (nosečnost in njeno načrtovanje - pravi skrbno načrtovan projekt, nova tržna niša). **Otroštvo postaja močno nadzorovano obdobje** s strogo nadzorovanim strukturiranjem otrokovega časa, v katerem je vedno manj »brezskrbnega otroštva«, vse manjša razlika med odraslim in otroškim urnikom.
- »**Toksično**« poseganje staršev v življenje otroka (Giddens 2004) in **skrajni odzivi** oz. odpori otrok zoper nadzor, ki duši njihov razvoj v avtonomno osebnost (npr. anorexia nervosa).

□ **LAT (ang. living apart together – živeti skupaj in hkrati narazen)**

- **LAT-faza** = vmesna faza med družinsko odvisnostjo in od starševske družine docela neodvisnim življenjem; ekonomska odvisnost ali polodvisnost od staršev ob hkratni socialni neodvisnosti
- različni **razlogi** podaljševanja življenja s starši:
 - »zunanj« (težave v doseganju ekonomske neodvisnosti, nezaposlenost, otežena stanovanjska oskrba, podaljšan študij ipd.),
 - »osebni« (lagodno in poceni življenje doma, razumevanje s starši, materialna in čustvena varnost ob hkratni visoki osebni avtonomiji)

- domneve, da je ta faza sprejemljivejša za mlade in manj za njihove starše (stresno zanje)
- longitudinalno spremljanje je pokazalo, da se po odhodu »otrok« (starih od 20 do 30 let) pomembno izboljšajo odnosi med partnerjema/staršema in poveča splošno življenjsko zadovoljstvo staršev, če otroci, ki so dom zapustili, z njimi ohranjajo redne stike
- v Sloveniji tako živi 43% mladih v starosti od 25 do 35 let

(Rener v Rener s sod. 2006, 89-125)

□ Staranje populacije (daljšanje življenjske dobe)

- V SLO pričakovano trajanje življenja za moške 73,48 let, za ženske 81,08 let (v EU za moške 75,1 let, za ženske 81,2 let)
- V SLO l. 2005 20,6% ljudi starejših od 60 let – **starajoča se družba** zaradi podaljševanja življenjske dobe in izboljševanja kvalitete življenja. T. i. **tretje življenjsko obdobje** se spreminja v vedno aktivnejše obdobje. Vse pomembnejša tema sedanjosti in bližnje prihodnosti: **medgeneracijski odnosi.**

□ Istospolna partnerstva in družine

- Prehod iz moderne v postmoderno: nove oblike partnerskih razmerij, utemeljenih na demokratičnosti in reflektivnosti (Giddens, 2000, govori o "preobrazbi intimnosti").
- Še vedno **stigmatizacija** neheteroseksualnih partnerskih in družinskih oblik. Tudi v SLO visoka stopnja nasilja nad istospolno usmerjenimi in homofobija (javno mnenje), prevladuje visoka odsotnost socialnih stikov večine s homoseksualnimi osebami (gojišče predsodkov!).

- Pomen "**razkritja**" istospolne partnerske zveze v prijateljskem, družinskem in širšem družbenem okolju. Tudi problematiziranje tega pojma!
- Različne dimenzije pritiska heteronormativne družbe na homoseksualne pare, tudi glede njihovih pravic (status partnerstva) – v SLO brezpravnost istospolnih družin.
- V SLO in tujini ostaja istospolno starševstvo v družbi tabu, pomembna vloga: javni govor (mistificiran, strokovnjaški v stilu, da so takšni starši grožnja za otroke).

□ **Hendikepirani starši**

- **socialni model hendikepa:** hendikep se "meri" po ovirah, ki nekomu preprečujejo samostojno, neodvisno življenje (zato je glavna naloga strokovnih služb odstranjevanje ovir)
- prevladujoči **medicinski/diagnostični model** se osredotoča na opredelitev telesnih in duševnih nezmožnosti hendikepiranega človeka
- **miti o seksualnosti, partnerskih zvezah in starševstvu hendikepiranih ljudi** (Elena Pečarič je stališče družbe do hendikepiranih žensk izrazila s: "Tako lepa, pa invalid!") in njihova **dekonstrukcija** (Urek v Rener s sod. 2006: 151761)

□ Etnično mešane družine

- Rasno, religiozno in kulturno (jezikovno) mešane družine
- **Normativni dejavniki** (*eksogamija*=prepoved poroke oz. spolnega stika s pripadniki ožje ali širše družine, plemena; in *endogamija*=zapoved poroke znotraj iste socialne skupine, npr. klana, plemena, etnične, rasne ali religiozne skupine) **in**
- **Nenormativni dejavniki** regulacije partnerskih/poročnih in starševskih razmerij (demografski in prostorski pogoji, pogoji kulturno-etnoloških značilnosti, družbenozgodovinske okoliščine in pogoji socioekonomskega statusa)

- Etnično gledano je SLO narodno (relativno) homogeno območje. V sodobni Evropi 3 območja, kjer prevladuje višja stopnja etnične in jezikovne pestrosti:
 - obmejna območja (slo. Istra, Prekmurje),
 - pretežno industrializirana (v Jugoslaviji Jesenice, Trbovlje, Velenje, Koper) in urbanizirana območja (Ljubljana) in
 - večnacionalne države (kot prej Jugoslavija)
- 2002 le 4,5% Slovencev in Slovenk živi v (izven)zakonski zvezi s partnerjem druge narodne pripadnosti

(Sedmak v Renner s sod. 2006: 191-221)

VPRAŠANJA 1

1. Pojasnite ideološki spopad za družino, ki smo mu priča na prehodu iz 20. v 21. stoletje! Komentirajte žargon o »krizi družine« in navedite nekaj podatkov o značilnosti družinskega življenja v Evropi in Sloveniji od 16. st. dalje!
2. Kakšne so značilnosti enostarševskih družin v Sloveniji danes?
3. Kaj lahko poveste o poročnih spremembah v Sloveniji danes, navedite tudi kakšno od bolj nenavadnih števil!
4. Kako definiramo rodnost (nataliteto) in kaj se dogaja z rodnostjo v Sloveniji in državah EU danes?

VPRAŠANJA 2

5. Pojasnite nekaj primerov širših družbenih in demografskih sprememb v Sloveniji danes! Primerjajte trende zaposlovanja žensk (z otroki) v povojni Jugoslaviji in zahodni Evropi ter ZDA!
6. Primerjajte družinski vlogi materinstva in očetovstva danes! Kritično ovrednotite različne vidike »novega očetovstva oz. očetovanja«!
7. Razložite pojem protektivnega otroštva, kritično ovrednotite njegove prednosti in tveganja!
8. Razložite pojem LAT (izpišite kratico z besedami) in navedite % za Slovenijo danes!
9. Kaj lahko poveste o staranju populacije v Sloveniji in EU?

VPRAŠANJA 3

10. Ocenite položaj istospolnih partnerstev in družin v Sloveniji danes! Kako vse lahko socialni delavci in delavke prispevamo k strpnejši družbi do razlik v spolni usmerjenosti njenih prebivalcev?
11. Primerjajte klasični medicinski in sodobni socialni model hendikepa! Komentirajte nekatere mite, povezane s hendikepiranimi partnerji in starši! Ocenite aktualni odnos Slovencev do hendikepiranih staršev! Kako vse lahko socialni delavci in delavke prispevamo k strpnejši družbi do razlik v oviranosti njenih prebivalcev?
12. Opredelite pojem etnično mešanih družin! Ocenite situacijo v Sloveniji danes!